

PSİXOLOGİYA

UOT 159.9

KÜRESEL AHLAKIN İMKANI

Eldar Asker oğlu KERİMOV

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosial İlimler İnstitutu
Din Psikolojisi bölümü*

eldarkerimli@gmail.com

Bu məkalede Küresel Ahlakın İmkani konusu ve bu imkanın ne kadar gerçəkci olup, olmadığı insan psikolojisi çərçevesində incelenməyə çalışılmışdır. Literatür araşdırma şəklində yapılmış çalışmada fərqli din, kùltür ve sosial duruma sahib insanların genelliklə fərqli düşüncəyə sahib oldukları için Küresel Ahlakın İmkani konusunda geniş şartlara sahib olmadıkları ortaya çıkmışdır. Genel olaraq ise adalet, ihsan (iyilikseverlik), iffet ve merhamet gibi ahlaki erdemlerin küresel anlamda duygusallıktan ziyade bir vazife olaraq insanlar tərəfindən benimsenmesinin ve bu çərçəve içərisində daha iyi bir hayatın yaşanılabilməsi ön görülmüşdür.

Anahtar kelimeler: *Ahlak, küresel ahlak, adalet, ihsan, iffet, merhamet.*

GİRİŞ

Ahlak, aslında insana ait bir kavram olduğundan ve insanların fiillerinin sonucunda ortaya çıktığından insan psikolojisi çərçevesində incelenmesi gerekmektedir. İnsanlardan başqa yaratılmışların hiç birinden ahlaki bir davranış beklenilmez. Vahşi tabiatda olan hayvanların bir-birine saldırıları, karınlarını doyurmak için kendilerinden zayıfları ezerek yemeleri, istedikleri zaman, istedikleri yerde istedikleri ihtiyaçlarını karşılamaları onların yaratılış gereği doğal haklarıdır. Yaptıkları bu fiillere göre de onlar hiç bir sorumluluk taşımazlar. Yine ağaçların meyve vermemesi, tarlalarda mahsulün olmaması ne ağaca, ne de toprağa bir suçluluk psikolojisi yükleməz.

Ancak insan bütün yaratılmışlardan farklıdır. En iyi şekilde yaratılmış bir varlık olarak kendisinden aynı şekilde en iyisi talep edilmektedir. Her varlık kendi kapasitesine göre sorumluluk taşır. İnsan kendi aklını kullanarak bütün

yaratılmışlara hükmede biliyorsa, yine aynı şekilde aklını kullanarak kendisi için de en iyisini yapmak zorundadır. Eğer en iyisini yapmak ve etrafındakilere iyi davranmak gibi bir derdi yoksa demek ki, kendi sonunu kendi getirecektir. İnsanların hem kendilerine, hem de tüm yaratılmışlara karşı davranışlarını da Ahlaki davranışlar çerçevesinde değerlendirdiğimiz için insanlar ya iyi ahlaklı oluyorlar, ya da kötü ahlaklı. Ahlak kelimesi arapça bir kelime olup anlamı yaratılışla ilgilidir. Belki de insan doğuştan ahlaklı doğmuştur diye biliriz. Ancak insanın doğuştan hiç bir şey getirmediği ve ahlakı da çevresindekilere öğrenerek geliştirdiğini söyleyenler de vardır.

Diyelim ki, her doğan çocuk ahlaklı doğmuştur. Öncelikle burada söylediğimiz ahlakın içeriğine bakmamız gerekir. Şöyleki yeni doğan çocuk hangi ahlaki özelliklere sahiptir? Göz önünde bulundurmamız gereken ahlaki kriterler nedir? Bizim için ahlaklı olan davranışlar başkaları için de ahlakimidir? Biz kendi hayatımızı mı yaşıyoruz, yoksa başkalarının hayatı gibi yaşamaya çalışıyoruz (zorlanıyoruz)? Küçük çocuklar neden kendilerinden küçük kardeşlerinin gözlerini çıkarmaya çalışıyor? Hayvansal güdülerimiz bizi daha vahşi yaşamayamı itiyor? Bir fiil kötü olduğu için mi ahlaklıdır, yoksa toplum ahlak dışı kabul ettiği için mi kötü fiildir?

İnsan oğlunun yaratılışından bu güne kadar hep farklı Habil ve Kabiller olmuştur. Bunun da olma sebebi insanların farklı düşüncelere sahip olmalarıdır. Hz. Peygamberin vefatından sonra yaşanan tarihi olaylar ve fitneler de bunu söylememize sebep veriyor. Bir de genel olarak topluma yön veren insanların kendi inançları ve kendi çıkarları için çalışmaları küresel ahlakın değil küresel ahlaqsızlığın oluşmasına neden olmuştur. İnsan davranışlarının genel psikolojisine yaratılış gerçeğine baktığımız zaman karşımızda şu gerçekleri göre biliyoruz:

İnsan doyumsuzdur. *İnsanoğlunun bir vadi dolusu malı olsa, ikinci bir vadi dolusu mal daha ister. İki vadi dolusu malı olsa, üçüncüsünü ister. İnsanoğlunun gözünü ancak toprak doyurur.*³⁰ anlamında olan hadisi-şerifden malum olduğu gibi bir insan bir dünyaya sahip olsa bile başka bir dünyaya da sahip olmak ister. Doyumsuz bir varlığın ahlaklı olarak doyması zor olsa gerek. Dünya tarihine baktığımız zaman da rahatlıkla göre biliyoruz ki, her dönemde sosyal dengeler bozulmuş ve eşitlik prensipi uygulanmamıştır. Bir grup insanın daha zengin olması, başka bir grup insanın daha fakir olmasına, erkeklerin güçlü olması bayanlar üzerinde hüküm sahibi olmasına veya tam aksine sebep olmuştur.

“İnsan çok zalim ve nankördür”.³¹ Kendisine yapılan iyilikleri anında unuttur ve kendisine yapılan kötülüklerin anında karşılığını vermek ister. İnsanın

³⁰ Bkz: Buhari, Rikak, 10; Tirmizi, Zühd, 27, Menakıb, 64; İbn Mace, Zühd, 27 (nr.4235); Darimi, Rikak, 62 (nr. 2781); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/168

³¹ Bkz: İbrahim, 14/34.

devamlı olaraq kendi egosunu tatmin etmesini düşünməsi, başkalarını düşünməkten onu men eder. Her zaman kendisini düşünen insan başkalarının halinden haberdar olmaz. Yine insanın yokluk ve aşırılık içerisinde yaşaması durumu her türlü kötülüğün ve ahlaksızlığın tetikleyicisidir. Abraham Maslovun ihtiyaç hiyerarşisi piramidine de baktığımız zaman görürüz ki, insan fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamadan kendini gerçekleştirme ihtiyacına ilgi duymaz.³²

İnsan başkalarının zülmünden zevk alır. **“Allah, onlara zülmediyor değildi, fakat onlar kendilerine zülmediyorlardı”**.³³ mealindeki ayetin gereğince de insanlar hem kendilerine hem de başkalarına zülmedebiliyorlar. İşin en kötü tarafı da kendinin her zaman huzur içerisinde yaşaması için başkalarının zulüm görmesi onu hiç rahatsız etmez. Her zaman kendi egosunu tatmin etmeğe çalışır.

Konumuzun genel tahliline geçmeden şunu söyleye biliriz ki, adaletin olmadığı yerde adaletsizlik, iyiliğin olmadığı yerde kötülük, iffetin olmadığı yerde iffetsizlik, merhametin olmadığı yerde de merhametsizlik olur. Tüm bu olumlu ve olumsuzlukların sorumlusu insandır. İnsanların da pozitif ve negatifler arasında kalmasının nedeni birbirinden farklı düşünceleridir. Farklı düşüncelerin oluşmasına eğitim, kültür, din, coğrafya ve bunun gibi farklı yönler neden olur. Bu kadar farklılıklar içerisinde kötülüğün, iyiliğin önüne geçmesinin ve küreselleşme denildiği zaman genellikle kötülükler hakkında konuşmamızın nedenini kısa ve öz olarak Peygamberimizin (s.a.s): *“Cennet nefse hoş gelmeyen şeylerle, Cehennem de nefsin hoşlandığı şeylerle kuşatılmıştır”*³⁴ hadisiyle özetleyip konumuzu incelemeğe geçelim.

I. Küreselleşme Ahlak İlişkisi

Küreselleşmenin ahlak üzerindeki olumsuz etkilerini Barber şu şekilde ortaya koymaktadı: “Medeni ve siyasi küreselleşmenin yokluğundaki ekonomik küreselleşme, kendi değerlerimizi küreselleştirmeksizin, kötülüklerimizi küreselleştirmemiz anlamına gelmektedir. Biz cinayeti, şeytani silah ticaretini, terörü ve nefret propagandasını küreselleştirdik. Biz aynı zamanda uyuşturucu kullanımını, pornografiyi, kadın ve çocukları ticari meta haline getiren pornografik turizmi de küreselleştirdik.³⁵ Ancak ne yazık ki, hepimizin kendisi için istediği ve her şeyden çok ihtiyaç duyduğu iyilikleri çerçevesinde ahlaki değerleri küreselleştiremedik.

Bu anlamda bakarsak küreselleşme sadece bir milleti ya da toplumu değil, tüm insanlığı tehdit eden ciddi ahlaki sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu

³² Ali Ayten, *Psikoloji ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 127.

³³ Bkz: Ankebut, 29/40.

³⁴ Tirmizi, Cennet, 31.

³⁵ Benjamin R. Barber, “Challenges to the Common Good in the Age of Globalism,” *Social Education*, vol. 64, no. 1 (Jan/Feb 2000), s.9.

sorunları a) bireysel nitelikli b) toplusal nitelikli c) küresel nitelikli diye üç kategoride inceleye biliriz.

a) Bireysel nitelikli sorunlar içerisinde işleyeceğimiz en önemli konulardan biri cinsellik sorunudur. Zira bu günümüz dünyasında gençliğin karşılaştığı en ciddi sorunların başında cinsellik sorunu gelmektedir. İnsanlık neredeyse bütün cinsel ilişkilerin normal kabul edileceği bir dünyaya doğru gidiyor. Dinlerin ve kültürlerin cinsellikle ilgili koyduğu sınırların ötesine geçilerek sınırsız bir düşünce içerisinde canın ne isterse onu yapı bilirsin psikolojisi yaygınlaşmaya başladı. Dünya statistikine baktığımız zaman görüyoruz ki, Pakistan, İndonezya, Türkiye gibi devletlerde yaşayan insanlar evlilikdışı cinsel ilişkini kabuledilemez bir davranış olarak nitelendirdiyi halde, Avrupada özellikle Fransa, İspanya ve İtalyada evlilikdışı cinsel ilişki ahlaki bir mesele olarak algılanmamakta ve normal ilişki olarak kabul edilmektedir.³⁶ Bu sonuçlardan sonra karşımıza şöyle bir soru çıka bilir. Acaba, evlilikdışı cinsel ilişki ile dindarlık arasında her hangi bir ilişki var mıdır? Bu konudaki genel kanaat, dindarlıktan uzaklaşma ile gayri meşru ilişkilere girme arasında bir ilişkinin olduğudur. Yani, insanlar dinen uzaklaştıkça bu tür davranışlara girmekte bir sakınca görmemektedirler.³⁷ Cinsel yolla geçen hastalıkların da her gün bir az daha artması işin vahametinden haber veriyor. Cinsel yolla geçen hastalıkların başında AIDS gelmekte ve şimdi dünyada 37 milyon insan HIV virüsü taşımaktadır.³⁸ Yine küreselleşmenin getirdiği bireysel sorunlar içerisinde şiddet ve cinayet, intihar olayları, alkol ve uyuşturucu kullanımı, dışlanmışlık ve yalnızlık, çağdaş kölelik her gün bir az daha artmaktadır.

b) Geleneksel nitelikli ahlaki sorunların başında da geleneksel aile yapısının bozulması geliyor. Çağımızda aile yapısına baktığımızda çok ciddi değişikliklerin ve bozulmaların olduğunu görmekteyiz. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, geniş aileden çekirdek aileye doğru bir geçiş olmuştur. Yine aile yapısında meydana gelen değişmelerin başında, boşanma olaylarının sayısındaki astronomik artışlar ve bunun sonucu olarak da ailenin tek ebeveyn tarafından idare edilmeye başlanması gelir. Ebeveynlerden birinin olmaması da çocuklarda klinik ve sosyal sorunların oluşmasına, cinsel istismarlara maruz kalmalarına³⁹, sigara ve içki içme alışkanlıklarının başlamasına neden olmaktadır.

³⁶ [https://www.statista.com/statistics/297288/global-views-on-premarital-sex/\(07.12.2016\)](https://www.statista.com/statistics/297288/global-views-on-premarital-sex/(07.12.2016))

³⁷ Mustafa Köylü, *Küresel Ahlak Eğitimi*, Dem Yamları, İstanbul, 2013, s. 88.

³⁸ <https://www.aids.gov/hiv-aids-basics/hiv-aids-101/global-statistics/> (07.12.2016)

³⁹ Kathleen Coulborn Faller ve Ellen Devoe, "Allegations of Sexual Abuse in Divorced", *Journal of Child Sexual Abuse* 4, 4 (1995), s. 5.

c) Küresel nitelikli ahlaki sorunların başında ise sosyo-ekonomik adaletsizlik geliyor. Bu gün üçüncü dünya ülkeleri dünya nüfusunun %76 sını oluştururken, dünya gelirinin sadece %27 sine sahiptirler. Son yirmi yıldır yaşanan ekonomik ve siyasal çatışma ve krizler, geleneksel olarak yoksul kabul edilen ülkelerin durumunu daha da kötüleştirilmiş ve yeni yoksul ülkelerin sayısını artırmıştır. Meseleye bir daha yakından bakarsak, dünya kaynaklarının önemli bir kısmını sadece bir kaç ülke tarafından kullanıldığını görmekteyiz. Örneğin, ABD dünya nüfusunun sadece %6 sını oluşturmasına rağmen, yaklaşık olarak dünya kaynaklarının, %33 ü petrol ve %63 ü doğal gaz olmak üzere, %40 ını harcamaktadır. Bir amerikalı bir yılda ortalama olarak 90 hindistanlının tüketebileceği kaynakları tüketmektedir.⁴⁰ Bundan başka yaşam süresindeki, eğitim ve sağlık alanındaki eşitsizlikler de birer küresel nitelikli ahlaki sorunlardır.

II. Küresel Ahlak Üzerine Yapılan Çalışmalar

Küreselleşmenin negatif veya pozitif taraflarının hayatın her alanında etkisi üzerine çalışmalar yapılırken küresel ahlakın zorunluğu ve küreselleşmenin ahlaki değerlere etkisi üzerine de cihanşümul çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların nedeni de küreselleşmenin aslında bütün dinlerden, kültürlerden ve coğrafyalardan olan insanların ahlakı üzerinde bir tehdit oluşturmasıdır.

Belki dünya tarihinde ilk kez, farklı dinlere mensup çok sayıda insanı bir araya getiren toplantının, 1893 yılında Şikagoda gerçekleştirilen “Dünya Dinleri Parlamentosu” olduğunu söyleyebiliriz. Bu Parlemtentonun amacı, “Altın Kural”⁴¹ birliğin (dinlerin) temeli yapmak ve bunu dünyaya sunmaktır. Genel olarak Parlemtentoda dinlerin barışa ve sosyal konulara ilişkin rolleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Söz konusu organizasyon, zaman zaman toplantılar düzenlemek suretiyle bir takım dökümanlar ortaya koymaktadır.

Barış için Dinlerin dünya konferansı, dünya barışı ile doğrudan ilişkili bir organizasyondur. Bu organizasyonun temel amacı, tüm insanları aktif olarak barış çalışmalarına teşvik etmektir. WCRP⁴², dünya dini liderlerinin barış ve insan onuru için birlikte çalışmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu organizasyon, dini liderlerin, insanların karşı karşıya kaldığı temel insanlık sorunlarıyla daha iç içe olmaları gerektiğini vurgulamakta ve bunlara somut çözümler getirmelerini sağlamayı amaçlamaktadır.⁴³

Küresel Varlığı Devam Ettirme Konferansı, küresel varlığı devam ettirmeye ya da küresel sorunlara cevap aramaya yönelik olarak, birisi Oxfordda

⁴⁰ Köylü, *Küresel Ahlak Eğitimi*, s. 125.

⁴¹ “Altın Kural” derken, burada kastedilen tüm dinlerde mevcut olan “bir kişinin kendisi için istediği bir şeyi diğer insanlar için de istemesi” kuralıdır.

⁴² The World Conference of Religion for Peace

⁴³ <http://www.religionsforpeace.org/vision-history/mission/> (08.12.2016)

diğeri de Moskovada olmaq üzere iki deklarasyon yayınlamıştır. Her iki toplantıya da sadece farklı dinlere mensup insanlar değil, aynı zamanda bilim adamları, iş adamları, eğitimci ve sanatçılar da bir araya gelerek küresel sorunlar hakkında çözüm önerileri sunmaya çalışıyorlar. Genel deklarasyonlarında her türlü nükleer silah tehlikelerinin ortadan kaldırılması, dünya kaynaklarıyla nüfus arasındaki uygun dengenin sağlanması, savunmasız grupların, özellikle de kadın ve çocukların durumunun iyileştirilmesi gibi konulara dikkat çekilmiştir.

Küresel Ahlak Deklarasyonu ise 28 Ağustos-4 Eylül 1993 tarihinde Şikagoda dünyadaki 120 dinden 6500 temsilcinin bir araya geldiği toplantıdır. Bu deklarasyonun başlangıç noktası, dini öğretilerin küresel sorunların varlığı ve çözümünü konusundaki birlikteliğiydi. Bu genel muvafakat, küresel ahlakın temellerini oluşturmuştur. 1993 deklarasyonu iki temel prensibin varlığını onaylamıştır. Bunlardan birincisi tüm dini geleneklerin temel isteği olan, her insanoğluna insanca muamele edilmeli, ikincisi ise bir kişi kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi diğerlerine karşı da yapmamalıdır. Aslında bu temel prensipler tüm dünya dinlerinde mevcut olan daha geniş ahlaki ilkeleri kapsamaktadır. Bu ahlaki ilkeler de geniş anlamda şiddetten kaçınmak ve insan yaşamına saygı, metanet (solidarity) ve adil ekonomik düzen, tolerans ve doğru bir yaşam, erkek ve kadınlar arasında eşit haklar ve ortaklıktır.⁴⁴

22 Mayıs 1996 tarihinde toplanan InterAction Council de (Ortak Eylem Konsülü) de devlet adamları, küresel ahlak olmadan daha iyi bir küresel düzenin olmayacağı kanaatine varmışlardır. Küresel Ahlak Konsülü, tüm dinlerin paylaştığı dört temel ahlaki prensibi ortaya koymuştur. 1. Şiddet dışı bir kültür ve tüm canlılara karşı saygıya ilişkin taahhüt: Bu yöndeki eski emir şudur: Öldürmeyeceksin! Ya da daha kibar bir ifadeyle: Yaşama karşı saygılı ol! 2. Bir dayanışma kültürü ve adil ekonomik düzene ilişkin taahhüt: Bu yöndeki eski emir şudur: Çalmayacaksın! Ya da olumlu ifadeyle: Doğru ve dürüstçe davran! 3. Bir tolerans kültürüne ve dürüst bir yaşama ilişkin taahhüt: Bu konudaki eski emir şudur: Yalan söylemeyeceksin! Ya da olumlu ifadeyle: Doğru konuş ve dürüst davran! 4. Bir eşit haklar kültürü ve erkek ile kadın arasındaki ortaklık: Bu konudaki eski emir ise şudur: Cinsel ahlaksızlık yapmayacaksın! Olumlu ifade ile: Birbirinizi sevin ve birbirinize karşı saygılı olun!⁴⁵

Dünyada Küresel Ahlakın oluşması üzerine yapılmış bazı çalışmalar hakkında kısa bilgiden sonra Küresel Ahlakın İmkanını şu başlıklar altında inceleyebiliriz:

⁴⁴ Köylü, *Küresel Ahlak Eğitimi*, ss.171-172.

⁴⁵ Köylü, *Küresel Ahlak Eğitimi*, s. 175.

III. Toplumsal Değişime Göre Küresel Ahlakın İmkani

Durkheim toplumun iş bölümünün gelişmesiyle farklılaştığını savunur. İş bölümünün gelişmesi ise nüfus artışıyla doğru orantılıdır. İş bölümünün az olduğu toplumlarda mekanik dayanışma vardır. İş bölümü arttığı zaman ise bu mekanik dayanışma organik dayanışmaya dönüşür. Mekanik dayanışmanın hakim olduğu toplumlarda bireyler homojendir. Kamu oyunun sağlam bir örnekliği toplum üyelerini bir birine bağlar. Topluma gelenekler hakimdir ve bireycilik görülmez. İş bölümünün artması sonucunda organik dayanışma meydana gelir ve toplumun bütün faaliyet alanlarında bireycilik gelişir, ihtislaşma artar, din evrenselleşir, yerel bağlar zayıflar, ahlaki değerler farklılaşır ve beynelmilel değerler gelişir.⁴⁶

Toplumun geleneğine, göreneğine, alışkanlıklarına, inanç kalıplarına, kültürel değerlerine bağlı olarak ortaya çıkan, toplumdan topluma farklılıklar arz eden bir takım ahlaki değerlerin olduğunu da unutmamak lazım. Önceden yönetici, Tanrının yeryüzündeki gölgesiydi. Dolayısıyla onun kararları, emir ve buyrukları dini bir niteliğe sahipti. Oysa bugün hükümdar gücünü halkıyla paylaşma noktasına gelmiştir. Yine eskiden “devletin bekası” her türlü değer üzerindeydi. Siyaseten katl müessesesi o günki ahlaki değer bakımından fazla problem oluşturmamıştır. Yüzlerce masum insan daha çocuk yaşlarda, kundaklarda devletin bekasına halel gelmemesi düşüncesiyle öldürülmüştür. Oysa bu gün için devletin bekası değil, “insan hakları” her tür değer üzerine çıkmıştır.⁴⁷

Bütün bu örneklerden hareketle varacağımız sonuç yukarıda ifade ettiğim gibi ahlaki değerlerin zaman içinde değişebildiği gerçeğidir. İnsani açıdan her zaman var olan, evrensel değerleri bir kenara bıraktığımızda toplumların yaşamında ayıp, günah, doğru, yanlış, iyi, güzel, çirkin anlayışına ilişkin kalıplar, değerler, bakış açıları toplumsal yaşamın değişimine bağlı olarak değişirler.

IV. Yaratılışa Göre Küresel Ahlakın İmkani

Küresel ahlakın imkanına yaratılışa göre baktığımız zaman yaratılış olarak insanlar arasında bir çok eşitsizlikler vardır. Yaratılış itibariyle fiziksel güzellik ve zeka düzeyine göre insanlar eşit değildirler.⁴⁸ Bu eşitsizlik fiziksel olarak güzel olanlarla, fiziksel olarak güzel olmayanlar arasında bir takım olumsuzluklar oluşturmaktadır. Şöyle ki çirkin olanlar güzel olanları çekemez, güzel olanlar da çirkin olanlar üzerinde gurur yaparlar. Aynı zamanda kalıtımla

⁴⁶ Emre Kongar, “Toplumsal Değişme”, *Amme İdaresi Dergisi*, 1971, Cilt: 4, Sayı: 1, ss. 63-90

⁴⁷ Recep Şentürk, “Değişen Toplum ve Ahlak: Modern Türk Tolumunda Değerler Krizi”, *Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları*, Hüseyin Sarioğlu (ed.), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2009, ss. 84-85.

⁴⁸ Nevzat Tarhan, *Değerler Psikolojisi ve İnsan*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 59.

bir çox özelliqlere sahip insanlar, bu özelliqlere sahip olmayanlarla sağlam ilişki kuramaz. Yine insanın doğuştan bir çok ahlaki değerlere sahip olduğunu iddia edenlerle birlikte, insanın doğuştan hiç bir şey getirmediğini ve her şeyi eğitim ve çevresel faktörlerin etkisinde öğrendiğini iddia edenler vardır.⁴⁹

Bütün bu yaratılış farklılıkları çerçevesinde modern ve seküler anlayışta insan ve o insan üzerine inşa edilen ahlak nedir? Mesela, insanın tesadüfen ortaya çıktığını düşünen ve onun hayvanlardan farklı ve üstün olmadığını kabul eden bir anlayışın ürettiği ahlak düşüncesiyle, insanın Allah tarafından yaratıldığına inanan, onu eşref-i mahlukat olarak gören İslam veya diğer ilahi dinlerdeki anlayışın ürettiği ahlak anlayışı elbette farklı olacaktır. Dolayısıyla temelde mesele insan anlayışı üzerine biz birtakım ahlak prensiplerini, düşüncelerini, felsefelerini inşa ediyoruz. İslami anlayışta biz, nefis diye bir şey kabul ediyoruz ama modern psikoloji nefis diye bir şey kabul etmiyor. Dolayısıyla modern ahlak eğitimi İslami bir şekilde olmaz. Fakat tam tersine İslami ahlakın nefsi kontrol etme, nefsi tezkiye etme süreci ahlaki ve hatta psikolojik problemlerin kaynağı olarak görülüyor. Çünkü siz arzularınızı bastırmış oluyorsunuz; oysa arzularınızı, şehvetinizi serbest bırakmanız bastırmamanız lazım. Onları bastırmak en büyük ahlaksızlıktır. Çünkü bastırdıkça siz probleme sebebiyet vermiş oluyorsunuz. Bütün bunlar insan anlayışıyla irtibatlı. Diğer taraftan İslami anlayıştan baktığımızda o arzuların kontrol edilmesi lazım. Helal sınırları içinde tatmin edilmesi gerekir.

Yaratılış olarak konuya baktığımızda insanların hepsinin aynı olması ve aynı düşünerek dünyayı algılaması mümkün değildir. Bu açıdan küresel bir ahlak kuralının tüm insanlık üzerine uygulanması belki de bu gün mümkün olmasa da insanlık kendi sonunu gördüğü zaman mümkün ola bilir. Çünkü çocukluktan her kes iğne yaptırmaktan korksa da kötü bir hastalık anında itiraz etse bile iğnenin yapılmasına o kadar da karşı çıkmaz. Sonuçta iğnenin yapılmasının, onun iyileşmesine neden olacağını bilir. Belki de bu gün yaratılış olarak bir birimizden farklı olsak ta kendi sonumuzu gördüğümüz zaman aynı olacağız.

V. Psikolojik Duruma Göre Küresel Ahlakın İmkani

Psikolojik olarak insanlar kendilerine hazz veren şeylere yaklaşma, acı ve elem veren durumlardan uzaklaşma eğilimi gösterirler. Dolayısıyla, insan ihtiyaç ve isteklerini tatmin eden durumlara karşı olumlu, engel olanlara karşı da olumsuz tutum takınır.⁵⁰ Gerek kendimiz tarafından gerekse başkaları tarafından yapılan işler, davranışlar bizde bazı duyguların uyanmasına neden olur. Hiç tanımadığımız iki insan arasında meydana gelen bir haksızlığa da

⁴⁹İbn Misqəveyhi, *Təhzibul Əxlaq*, (tərc: Rafiz Manafov), İpəkyolu Nəşriyyatı, Bakı, 2012, s. 9.

⁵⁰ Mevlüt Kaya, *Din Eğitimi İletişim ve Dini Tutum*, Etüt Yayınları, Samsun, 1998, s. 51.

içimizden tepki gösteririz. Haksıza kızar, haksızlığa uğrayana da acırız. Bizimle ilgisiz olaylar bile yerine göre bizde takdir, saygı, hayranlık, acıma, kızma, nefret ve küçümseme gibi duyguları harekete geçirir. Örneğin, fakirlere yardım takdir duygusunu, yalancılık, dolandırıcılık ise nefret duygusunu uyandırır. İşte ahlaki duygular, insanın gerek kendisinin, gerekse başkalarının davranış ve yaşayışlarının etkisiyle oluşan duygulardır. İnsanda vicdan denilen gücün muhakemeleri sonucu ahlaki duygular doğar. Ancak vicdani muhakeme her şahısta aynı olmadığından, ahlaki duyguların mahiyet ve şiddeti de başka olur.⁵¹

Freud insanların tüm davranışlarının bir sebebe bağlı olarak ortaya çıktığını, nedensiz hiç bir şeyin mümkün olamayacağını düşünür. Ona göre en küçük davranışın, hatta dil sürçmesinin ve rüyaların bile mutlaka bir sebebi vardır. Fakat bu davranışların sebepleri genellikle bilinçdışıdır. Bu katı determinist (gerekirci) düşünce nedeniyle insanda özgür bir iradenin varlığını kabul etmez. Ona göre insan, kendi eylemlerini özgürce yerine yetirme yeteneğine sahip değildir.⁵² Bu bakımdan ahlaki bir davranış olarak nitelendirirsek küresel bir ahlakın ve ya ahlaksızlığın olması insanların iradesi dışındadır.

Frankla göre ise insanın varoluşsal anlam alanı olarak tarif ettiği, noolojik bir boyutu vardır. Sorumluluk ve özgürlük sahibi olan insanoğlu benzersizdir; anlam ve değerler dünyasını gerçekleştirmekle yükümlüdür. Frankl insandaki temel motivasyonun “haz istemi” olduğunu söyleyen Freud ve temel motivasyonun “güç istemi” olduğunu söyleyen Adler karşı çıkarak temel motivasyonun “anlam istemi” olduğunu, haz ve güç isteminin birincil güç olan anlam isteminin türevleri olduğunu söylemektedir. Zevk, anlamın bulunmasının bir sonucudur. Güç ise anlama ulaşmak için bir araçtır. Mesela, ekonomik güç anlamın kazanılması için bir araçtır.⁵³ Franklın yaklaşımında ise insan anlam ve ahlaki değerler dünyasını gerçekleştirmekle yükümlüdür.

VI. Modern Bilime Göre Küresel Ahlakın İmkani

Son zamanlarda bilimin gelişmesi dünyanın değişmesine ve önceleri hiç var olmayan ahlaki meselelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Artık insanlık dünyayı bir kaç dakikaya mahv edebilecek teknolojik silahlara sahiptir. Ayrıca bir insanın genemundaki genleri değiştirmek ve böylece kişinin sahip olabileceği çocukların özelliklerini kontrol etmek de mümkün hale geldi. 2001 yılında insanın göz ve saç rengini, irsi olan kişilik ve zekasını ve hatta yaklaşık ne kadar yaşayıp hangi hastalıklara yakalanma ihtimalimizin olduğunu belirleyen tam bir gen haritası yayımlandı. Bu keşifler sonucu ortaya çıkan etik sorunlar çok büyüktür. Mesela, insan hayatının laboratuvar ortamında başlamasına ahlaken izin verilebilir mi? İmplantasyon öncesi genetik teşhis yöntemi –

⁵¹ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2013, s. 108

⁵² Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000, s.71

⁵³ Ayten, *Psikoloji ve Din*, s. 154.

yumurtayı laboratuarda dölleyip embriyodaki bozuklukları bulup aşılama için sağlıklı embriyoları seçerek diğerlerinin yok edilmesi - uygulanabilir mi?

Warda, göre modern dünyada bu meselelere dört temel yaklaşım vardır. Birincisi, bireysel özgürlüğün değerini vurgulamak ve tabii ki başkalarına zarar vermediği sürece, insanların dilediklerini yapabileceklerini söylemektir. İkinci yaklaşım, indirgemeci materyalist yaklaşımdır. Buna göre, insanlar sadece ve sadece şans ürünü var olmuşlardır ve özel bir etik önemi haiz değildirlər. Üçüncü yaklaşım, Roma Katolik Kilsesinin yaklaşımıdır. Masum insan hayatının her ne şekilde olursa olsun yok edilmesi yasaktır. İnsan embriyosu, yaşayan masum insan olarak görülür. Dördüncü yaklaşım ise Müslümanlara göre de kabul edilebilir bir yaklaşımdır. Bu görüşe göre, insanlarla ilgili etik açıdan önemli olanın, ahlaken hür olmaları, Tanrının bilincinde olmaları ve Tanrı vergisi potansiyellerini sorumlu ve özel bir şekilde geliştirebilmeleridir.⁵⁴

Yine modern bilimin ortaya koyduğu belki de en büyük buluşlardan biri internettir. Ve küreselleşmenin hızlanmasına sebep olan en önemli nedenlerden biri de internetin sınırsız tüketimidir. 1957 yılından itibaren dünyanın internetle yakından ilgisi bu gün internetin önüne geçilmeyecek bir iletişim vasıtasına çevirmiştir. İnternet üzerinden yapılan alış-verişler, sosyal paylaşım sitelerinden kurulan arkadaşlıklar, online oynanan oyunlar, internet üzerinden yapılan sesli ve görüntülü iletişimler dünyayı hakiki manada çok küçük bir köy haline getirdi.

Ebeveynleri televizyonla büyüyen yeni kuşak, günümüz teknoloji dünyasının getirdiği pek çok elektronik cihazla doğumlarından itibaren tanışmakta ve çok küçük yaşlardan itibaren de bu cihazları kullanmaya başlamaktadır. Literatürde bu yeni kuşak kendilerine ait bilgisayarları kullanıp internet aracılığıyla yeni kültürleri öğrenerek yetiştiğinden “net kuşağı” (net generation) olarak adlandırılmaktadır.⁵⁵ Biz de bütün bunları göz önünde bulundurarak internetin bu kuşağın ahlaki değerlerinde hangi etkilere sahip olduğunu araştırmak zorundayız. Çağımızın hasatalığı olan internet bağımlılığı yeni kuşağın ahlaki değerlerinin bozulmasında çok önemli rol oynamaktadır.

Bireylerin internet kullarımlarına ilişkin çalışma yapan pek çok araştırmacı ve Türkiye’de Mehmet Aksüt ve Zekerya Batur’un “İnternet Perspektifinde Ergenlerin Sosyalleşme ve İletişim Kurma Süreci” adlı 300 ergen üzerinde yaptıkları çalışmalarındaki bulgularında, teknolojinin bir ürünü olan bilgisayar ve internetin, genel olarak bireyin aile ve arkadaş çevresi ile olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini, ailenin, ergenden uzaklaşması ergenin de aileden uzaklaşmasını, doyurucu kişisel ilişkilere engel olduğunu, bireyin

⁵⁴ Keith Ward, “Modern Bilimin Işığında Ahlaki Meseleler”, *Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları*, Hüseyin Sarioğlu (ed.), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2009, ss. 9-11.

⁵⁵ Eldar Kerimov, “Üniversite Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeyleri ve Din Algıları Üzerine Bir Araştırma”, *(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2016)*, s. 1-12.

zamanla yalnız kalma istəğinin artması nedeniyle yakın çevresindən uzaklaşmaya başladığını ve özellikle şiddət içərikli oyunlara yönetimin şiddete karşı duyarsızlaşan ve bunu davranışlarında uygulayan bir kuşak yetiştiğini belirtmişlerdir.⁵⁶

Cordes ve Miller ise, bilgisayar ve internetin uzun süreli kullanımının çocukların ve ergenlerin duygusal ve sosyal gelişimlerinde neden olduğu sorunları; sosyal soyutlanma, aile üyeleriyle, öğretmenle ve arkadaşlarla zayıflayan bağlar, disiplin ve motivasyon eksikliği ile toplumdan duygusal kopukluk olarak betimlemişlerdir. Toplumsallaşma sürecinde gerek ailede ve gerekse toplumsal yaşamın eğitsel merkezi olan okulda ergenin kurduğu ilişkiler, onun birey olarak topluma kazandırılmasında son derece önemlidir. Ergenin internette uzun, kontrolsüz bir biçimde zaman geçirmesi ve internetin gittikçe artan kullanım sıklığı, öncelikle aile bireyleri ile kurduğu birincil ilişkilerde, ardından da okul ortamında akranları ve öğretmenleriyle kurdukları ikincil ilişkilerde sorun yaratabilmektedir. Sonuçta teknoloji okuryazarlığının hedefi gençleri bilgisayar başında makine operatörü gibi kalmaları değil, gençlerin teknolojiye ilişkin kendi yaratıcı ve eleştirel kapasitelerini geliştirmek olmalıdır.⁵⁷

Başka bir problem de çocukların, gençlerin internette pornografi, müstehcenlik içeren sitelere girmelerine ek olarak, yaygın olan bir aktivite de cinselliğın ağır bastığı chat'ler olmaktadır. Kişi, -bilinen anlamıyla- görmediği ve tanımadığı birisiyle, cinsellik konusunda merak ettiği konularda rahatça konuşma olanağı sunmasından dolayı, chat'te cinsel konulara ağırlık vermeyi tercih edebilir. Chat odalarında, karşı cins arayışı içindeki bekar erkek kullanıcıların, toplum tarafından bastırılmış olan cinsellik duygularını tatmin etmek için interneti sıklıkla kullandıkları düşünülmektedir. Türkiye'deki chat kanallarını, dünya kanallarından ayıran en büyük özellik, küfürleşmenin çok yaygın bir şekilde yaşanmasıdır. Toplumda iletişimsizlik arttıkça, chat yapan internet kullanıcılarının da sayısı artmaktadır. Türkiye'de, %90 gibi önemli bir çoğunluk, karşı cinsle konuşabilmek için chat yapmaktadır.⁵⁸

VII. Dinlere Göre Küresel Ahlakın İmkani

Dinler genellikle insanlar için iyi bir dünyanı sunduklarını iddia ettikleri gibi, her din kendisinin diğerlerinden daha iyi ve evrensel olduğunu iddia

⁵⁶ Mehmet Aksüt ve Zekerya Batur, *İnternet Perspektifinde Ergenlerin Sosyalleşme ve İletişim Kurma Süreci*, <http://www.kirbas.com/yazdir.php?id=429>,(05.04.2015), Colleen Cordes and Edward Miller, "Fool's Gold: A Critical Look at Computers in Childhood", *Technology Literacy:1, Educating Children to Create Their Own Future*, http://drupal6.allianceforchildhood.org/fools_gold, (05.04.2015)

⁵⁷ Colleen Cordes and Edward Miller, *Fool's Gold: A Critical Look at Computers in Childhood*, http://drupal6.allianceforchildhood.org/fools_gold,(05.04.2015)

⁵⁸ Mahmut Ayaz, "Chat Geyikleri Kafesteki Şempanzeler", Kora Yayın, İstanbul, 2001, s. 76.

etməkdir. Yine dinler gerek teklif ettiği inanç ve ibadetlerle, gerekse de talep ettiği ahlaki tutum ve davranışlarla mensuplarını kendi belirlediği modele göre yetiştirmek ister.⁵⁹ Böylelikle her dinin farklı inanç sistemi ve farklı modelleri küresel toplumda farklılaşmaya neden oluyor. Bu farklılaşma kendisini dinlerin getirdiği ahlaki değerlerde de gösterdiği için küresel ahlakın dinler açısından gerçekleşmesi zor gözüküyor.

Şunu da söylemek gerekir ki, çoğu zaman toplumsal değişme sürecinde dinlerin kendisi de bir değişme ihtiyacını kendisinde hiss eder. Şöyle ki, toplumsal değişim, toplumun değişimi, değişik toplumsal evrenlerle karşılaşma, farklı toplumlara hitap etme gibi olaylar, dinin kendisinin değişimini de gündeme getirebilmektedir. Değişimle birlikte din, kendini yeniden gözden geçirmekte, hukuki ve ya fıkhi hüküm ve kurallarının bir kısmını değiştirmekte ve bu da dine bir canlılık, bir yenilik getirmektedir. Daha önceleri evlilik olaylarına dini çerçeveden bakılırken şimdi farklı dinlerden olan insanlarla bir müslümanın evlenmesi an ve kendisinin karar meselesi olmuştur. Yine evlilikten önce özellikle bayanlarda bekaret şart olarak aranıyorsa da bir çok toplumlarda şimdi bunun o kadar da önemi kalmamıştır diye biliriz. Sözgelimi İslam hukukunda kabul edilen “Ezmanın teğayyürü ile ahkâmın teğayyürü” prensibi, bu durumu ifade etmektedir.⁶⁰

Konuya genel olarak baktığımızda ise tüm dünyada hem ideolojik hem de dini alanda bir düşüş yaşanmaktadır. Dünyada artık ne dindarlık, ne de dinsizlik bağlamında katı bir tutum gözükmemektedir. Gelecekte ne ateizmin, ne de dindarlığın hakim unsur olacağına ilişkin her hangi bir gösterge yoktur diyenler de vardır.⁶¹

Şurada bir soru da ortaya çıkmaktadır. Acaba insanlık, gerçekten küresel bir medeniyete doğru mu, yoksa bazı bilim adamlarının savunduğu gibi bir medeniyetler çatışmasına mı gidiyor? Medeniyetler çatışmasına gidiyor diyenler arasında olan Samuel Huntingtona göre bunun altı önemli nedeni vardır. İlk olarak, medeniyetler arasındaki farklılıklar sadece gerçek değil, aynı zamanda temeldir. Medeniyetler tarih, dil, kültür, gelenek ve en önemlisi de din itibarıyla birbirlerinden farklılık gösterirler. İkinci olarak, dünya küçülmemekte ve farklı medeniyetler arasında ilişkiler artmaktadır. Bu ilişki artımı ise tarihin derinliklerindeki farklılıkları ve düşmanlıkları canlandırmakta ve güçlendirmektedir. Üçüncü olarak, dünya çapındaki ekonomik modernizasyon ve toplumsal değişim süreci, insanları eski lokal kişiliklerinden ayırmaktadır. Bu durumdan kaynaklanan boşluğu da çoğu dinlerde “fundamentalizm” olarak adlandırılan hareket şekli doldurmaya çalışmaktadır. Dördüncü olarak, medeniyet bilincinin gelişimi Batının çifte rolü sayesinde artmaktadır. Bir taraftan Batı gücün zir-

⁵⁹ Asim Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din*, Karahan Kitapevi, Adana, 2013, s. 58

⁶⁰ Ejder Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 176.

⁶¹ Mustafa Köylü, *Küresel Ahlak Eğitimi*, s. 67.

vesinde yer almakta, digər taraftan da Batı medeniyeti dışındakiler arasında kö-ke dönüş fenomeni yaşanmaktadır. Beşinci olarak, kültürel özellikler ve farklılıklar, siyasi ve ekonomik farklılıklardan daha zor değişebilen, daha az kolayca uzlaşılabilen ve çözülebilen bir özellik taşımaktadır. Sovyetler Birgili döneminde komunistler demokrat, zenginler fakir, fakirler de zengi olabilirken, hiç bir zaman Ruslar, Estonyalı, Azeriler de Ermeni olmamıştır. Altıncı ve son olarak, ekonomik bölgesellik artmaktadır. Bunun en önemli göstergelerinden birisi, Avrupa Birliğidir. Avrupa Birliği, Avrupa Kültürü ve Avrupa Hristiyanlığı üzerine kurulmuş bir birlikteliktir. Aynı birlikteliği Japonya, Asya ülkelerinde kuramamaktadır. Zira, Japonya kendisine has bir kültüre sahiptir. Kısacası din ve kültür, ekonomik işbirliği için de bir temel oluşturmaktadır.⁶² Sonuç olarak söyleye biliriz ki, dinler arasında barış olmadan uluslar arasında da barış olmaz.

VIII. Çevresel Etkilere Göre Küresel Ahlakın İmkani

Davranışların, hem fiziksel ve toplumsal çevreden, hem de insanın içinden gelen nedenleri vardır. Örneğin, kuvvetli bir ses sonucu sıçrama ve gözün yakınından geçen bir cisim etkisiyle göz kırpması, dış etmenlerle açıklanabilir. Susadığımız zaman su bulup içme ise, iç etmenlerin uyardığı bir harekettir. Bu iç ve dış etmenler, çok defa bir arada davranışları etkiler. İnsan hem içten hem de dıştan gelen uyarıcıların karmaşık etkisiyle faaliyete geçer. Bir kimsenin her hangi bir andaki davranışı, sadece onu o anda etkileyen çevresel uyaranları bilmekle açıklanamaz. Örneğin, şık bir bayanın kalabalık bir salona girdiği zaman hemen pardösüsünü çıkarması, salonun sıcak olmasından mı, yoksa onun modaya uygun, yeni elbisesini göstermek istemesinden mi ileri geldiğini kestirmek güç olur. Bir öğrencinin kütüphanede ders çalışırken ikide bir kaleminin ucunu sivriltmesi, buna gerçekten ihtiyacı olduğundan mı, yoksa çalışmaktan bıkip biraz dinlenmek ihtiyacından mı, yoksa her iki nedenin birleşik etkisinden mi ileri gelmektedir? Bunu da tam olarak ayırt etmek zordur. Böylece çeşitli davranışları etkileyen faktörleri her zaman kolayca kestirmek mümkün olmaz.⁶³

Psikologları uğraştıran önemli bir başka mesele de ahlakın bir davranış repertuarı olarak mahiyetidir. Çevre ile olan tecrübelerimiz gerek pasif, gerek aktif bizde birtakım davranış formlarının oluşmasına yol açıyor. Fakat bu davranış formlarının ferdin duygu ve düşüncesine akseden tarafı neden ibarettir? Biz ahlakî davranışın gereğine niçin inanıyoruz ve ahlakî durumlar karşısında ne gibi duygulara kapılıyoruz? Başka bir ifade ile, başkaları öyle istediği için mi yoksa biz öyle inandığımız için mi ahlaklı davranıyoruz? Bu meselenin sadece pratik önemi bulunduğu açıkça görülecektir. Sadece ahlakî

⁶² Köylü, *Küresel Ahlak Eğitimi*, ss. 75-76.

⁶³ Feriha Balkış Baymur, *Genel Psikoloji*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1972, s. 69.

hareketlerin yanında bilgilerin verilmesi ise, bu bilgi duygularla tamamlanmadıkça ahlâkî davranışı sadece bir hesap meselesi haline getiriyor. Fakat ahlâklı davranışın bu üç boyutu bilgi, duygu, hareket arasındaki ilişkiler tartışma konusu olmaktan hâlâ çıkmış değildir. Psikolojik ahlâk teorilerinin herbiri, öbürlerini tamamen inkâr etmemekle beraber, bu boyutlardan birini ahlâkî davranışın temeli sayar. Kolayca akla geleceği gibi, Freud duygu⁶⁴ unsuruna çok büyük önem veren bir teori kurmuştur. Öğrenmeci ahlâk teorileri davranışın hareket kısmına çok önem verir, Piaget, Kohlberg⁶⁵ ve onları takip edenler ise ahlâkî davranışın kognitiv (zihnî) yapısındaki gelişmeler üzerinde çok dururlar.⁶⁶

İnsanlar her zaman çevre şartlarına uyum sağlarlar. Bu bir taraftan iyi, bir taraftan da kötü bir huydur. Bunun iyi tarafı şu ki, biz yaşadığımız negatif duygular üzerinde devamlı olarak düşünürsek çabuk mahv oluruz. Çevremizde meydana gelen olaylar bizim dikkatimizi farklı noktalara odakladığı için biz yaşadığımız kötülükleri çabuk unuta biliyoruz. İşin kötü tarafı ise bir ortama uyum sağladık mı çoğu zaman ortamımızı değiştirmek konusunda hiç bir düşünceye sahip olamıyoruz. Bu monoton hayat tarzımız da başkalarının düşünceleri ve hayat tarzının etkisi altında kalmamıza neden oluyor.

IX. Sosyal Güçlere Göre Küresel Ahlakın İmkânı

İnsanlar kendilerinden para, güç ve mevki bakımından güçlü insanların etkisi altında yaşarlar. Zengin birisinin kötü bir davranışı toplum tarafından eleştirilmezken, fakir birisinin aynı düzeyde kötü davranışı insanlar tarafından kabul edilmez eşeltiriyeye sebep olur. Modern toplumda küresel ahlakın problemlerine baktığımız zaman da şu gerçeğe karşı karşıya kalıyoruz. Sosyal güce sahip olan büyük devletlerin uyguladıkları yaşam şartları ve ahlaki algıları kendilerinden küçük ve fakir devletlerin insanlarını kendi etkisi altına almaktadır. Yine insanlar kendilerinden küçük veya zayıf olanların değil, kendilerinden büyük ve güçlü olanların davranışlarını benimserler.

Ekonomik güce sahip devletler kendilerinin dışındaki devletlerde yaşayan insanları da kendileri gibi yaparak onları her konuda kontrol altına alırlar. Bu gün dünyada savaş nedeniyle insanların öldüğü devletler fakir, bu savaşlarda

⁶⁴ Filozof İmmanuel Kant ise ahlaka duyguların karıştırılmaması gerektiğini düşünürdü. Ona göre bazıları merhamet ve empati duyar, bazıları duymaz. Kanta göre ahlaki davranış duygularla değil, ödev olarak yapılmalıdır. Geniş bilgi için bak: Nigel Warburton, *Fesefenin Kısa Tarihi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2016, s.176.

⁶⁵ Kohlberg, değişik yaş grupları ve sosyoekonomik düzeylerdeki bireylere değişik öyküler verdikten sonra öyküde anlatılan durum ile ilgili karar vermelerini ister. Verilen kararın doğru ya da yanlış olması önemli değildir. Önemli olan bireyin öyküde anlatılan soruna çözüm bulurken kullandığı gerekçeler ve yaptığı değerlendirmelerdir.

⁶⁶ Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar Ahlak Psikolojisi, Ahlaki Değerler ve Ahlaki Gelişme*, Özener Matbaası, İstanbul, 2000, s. 26.

satılan silahlar üzərindən kazanan devletler ise Birləşmiş Milletlər Güvenlik Konseyi üyeleri olan ABD, Fransa, İngiltərə, Almanya, Rusya və Çindir.⁶⁷

Bunu söyledikdən sonra şunu da ilave etmək gerekir ki Batı medeniyeti digər medeniyetlər qarşısında bilim, teknoloji və endüstride öncü rolü üstlenerek batında değil zahirde gücünü ispatlamışdır. Batı empirik metodolojiyi ve organizasyonu insanı “doğrudan ve acil” ihtiyaçlarının hizmetine tabii olguları vermek için kullanan bir medeniyettir. Bu araçsal medeniyeti İslamın değer anlayışıyla birleştirek özeldə İslam dünyasında muhtemelen de daha geniş dünyaya yayılabilecek önemli ilerlemeler yapılabilir.

Bundan başka insanlık ihtiyacı kadar tüketirse, gelişir ve mutlu olarak yaşar. Ancak eğer daha fazla iyidir ilkesine göre yaşarsa, asla tatmin olmayan hayvan gibi ihtirasından boğazı tıkanacaktır. Çünkü insanın daha fazla kazanmak için daha fazla çalışması onun mutluluğuna manidir.

Sonuç. Devamlı olarak küreselleşmenin bizim ve bizim dünyamız için getirdiği problemlerden konuşuruz. Küreselleşme olayı da öyle bir hızla hayatımızın ayrılmaz parçasına dönüşüyor ki, kendimizi ondan kurtarmamız mümkünsüz gözüküyor. Ancak bazı bilim adamlarına göre küreselleşmenin yaratıcısı insanlar olduğu için onun kontrolü de insanların elindedir. Yani insanlar küreselleşmeni kendi faydaları için kullana bilirler. Bunun için olaylara iyi niyetle ve samimiyetle yaklaşmaları gerekir. Minimum derecede de olsa, tüm milletlerin, tüm sınıfların, tüm iş verenlerin ve çalışanların uyması gereken bazı ahlaki esaslar olmalıdır. Nasıl ki ekonomik alanda herkesi bağlayan bazı temel kurallar varsa, nasıl ki finans marketlerini düzenleyen bir taslak kural sistemi varsa, neden dünyadaki herkese az çok huzur ve barışı garanti edecek düzeyde, küresel olarak bağlayıcı temel ahlaki prensipler olmasın?

Araştırmamızın sonucunda da küresel olarak bağlayıcı temel ahlaki prensipler içerisinde adalet, ihsan (iyilikseverlik), iffet ve merhamet gibi ahlaki erdemlerin küresel anlamda duygusallıktan ziyade bir vazife olarak insanlar tarafından benimsenmesinin ve bu çerçeve içerisinde daha iyi bir hayatın yaşanabilmesi uygun görülmüştür.

⁶⁷ Samantha Nutt, Küresel Silah Ticaretinin Asıl Zararı, TED Talks, https://www.ted.com/talks/samantha_nutt_the_real_harm_of_the_global_arms_trade?language=tr (12.12.2016)

Kaynakça:

Aksüt, Mehmet ve Zekerya Batur, *İnternet Perspektifinde Ergenlerin Sosyalleşme ve İletişim Kurma Süreci*,

<http://www.kirbas.com/yazdir.php?id=429>, (05.04.2015), Colleen Cordes and Edward Miller, “Fool’s Gold: A Critical Look at Computers in Childhood”, *Technology Literacy:1, Educating Children to Create Their Own Future*,http://drupal6.allianceforchildhood.org/fools_gold, (05.04.2015)

Ayaz, Mahmut, “*Chat Geyikleri Kafesteki Şempanzeler*”, Kora Yayın, İstanbul, 2001.

Ayten, Ali, *Psikoloji ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Barber, Benjamin R., “Challenges to the Common Good in the Age of Globalism,” *Social Education*, vol. 64, no. 1 (Jan/Feb 2000), s.9.

Baymur, Feriha Balkış, *Genel Psikoloji*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1972.

Cordes, Colleen and Edward Miller, *Fool’s Gold: A Critical Look at Computers in Childhood*,http://drupal6.allianceforchildhood.org/fools_gold, (05.04.2015)

Faller, Kathleen Coulborn ve Ellen Devoe, “Allegations of Sexual Abuse in Divorce”, *Journal of Child Sexual Abuse* 4, 4 (1995), s.5.

Geçtan, Engin, *Psikanaliz ve Sonrası*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000.

Güngör, Erol, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar Ahlak Psikolojisi, Ahlaki Değerler ve Ahlaki Gelişme*, Özener Matbaası, İstanbul, 2000.

Haring, Herman, “Mevcut Ahlak Kirizi: Etkin Çözümler Var mı? “Global Etik” Projesinin Bir Cevabı”, *Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları*, Hüseyin Sarıoğlu (ed.), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2009, ss. 124-125

İbn Misqəveyhi, *Təhzibul Əxlaq*, (tərc: Rafiz Manafov), İpək yolu Nəşriyyatı, Bakı, 2012.

Kaya, Mevlüt, *Din Eğitimi İletişim ve Dini Tutum*, Etüt Yayınları, Samsun, 1998.

Kerimov, Eldar, “Üniversite Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeyleri ve Din Algıları Üzerine Bir Araştırma”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2016), s. 1-12.

Kongar, Emre, “Toplumsal Değişme”, *Amme İdaresi Dergisi*, 1971, Cilt: 4, Sayı: 1, ss. 63-90

Köylü, Mustafa, *Küresel Ahlak Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul, 2013.

Küng, Hans, *A Global Ethic for Global Politics and Economics*, Oxford University Press, New York, 1998, ss. 167-169.

Nutt, Samantha, Küresel Silah Ticaretinin Asıl Zararı, TED Talks, https://www.ted.com/talks/samantha_nutt_the_real_harm_of_the_global_arms_trade?language=tr (12.12.2016)

Okumuş, Ejder, *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

Onur, Bekir, *Ahlak Eğitiminin Psikolojik Temelleri*, s. 1.

Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2013.

Şentürk, Recep, “Değişen Toplum ve Ahlak: Modern Türk Toplumunda Değerler Krizi”, *Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları*, Hüseyin Sarıoğlu (ed.), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2009, ss. 84-85.

Tarhan, Nevzat, *Değerler Psikolojisi ve İnsan*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.

Warburton, Nigel, *Fesefenin Kısa Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016.

Ward, Keith, “Modern Bilimin Işığında Ahlaki Meseleler”, *Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları*, Hüseyin Sarıoğlu (ed.), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2009, ss. 9-11.

Yapıcı, Asim, *Ruh Sağlığı ve Din*, Karahan Kitapevi, Adana, 2013.

Yaran, Cafer Sadık, *İslam Ahlak Felsefesine Giriş*, DEM Yayınları, İstanbul, 2012.

<http://www.religionsforpeace.org/vision-history/mission/> (08.12.2016)

<https://www.aids.gov/hiv-aids-basics/hiv-aids-101/global-statistics/>
(07.12.2016)

[https://www.statista.com/statistics/297288/global-views-on-premarital-sex/\(07.12.2016\)](https://www.statista.com/statistics/297288/global-views-on-premarital-sex/(07.12.2016))

Eldar Əsgər oğlu Kərimov

Qlobal əxlaqın mümkünlüyü

Xülasə

Bu məqalədə Qlobal Əxlaqın İmkani mövzusu və bu imkanın nə qədər həqiqətə uyğun olub-olmadığı insan psixologiyası çərçivəsində tədqiq edilməyə çalışılmışdır. Ədəbiyyat araşdırması şəklində aparılmış tədqiqat işində fərqli din, mədəniyyət və sosial vəziyyətə sahib insanların, ümumiyyətlə, fərqli düşüncəyə sahib olduqları üçün qlobal əxlaqın imkanı mövzusunda geniş imkanlara sahib olmadıqları ortaya çıxmışdır. Ümumi olaraq isə ədalət, xeyirxahlıq, iffət və mərhəmət kimi əxlaqi dəyərlərin qlobal mənada emosionallıqdan çox bir vəzifə olaraq insanlar tərəfindən mənimsənilməsi və bu çərçivə daxilində daha yaxşı bir həyatın yaşanıla biləcəyi uyğun görülmüşdür.

Açar sözlər: Əxlaq, qlobal əxlaq, ədalət, xeyirxahlıq, iffət, mərhəmət.

Eldar Asker Karimov

Possibility of Global Moralty

Summary

In this article, we have researched the theme of Global Morality Opportunity and checked how real is this theme according to human psychology. The outcome of literary research indicates that the people who have different religions, different culture and different social conditions do not have wide opportunities. In general, according to Global Morality Opportunity it is more valuable as a duty of people adopting moralities such as fairness, favor, chastity and kindness.

Keywords: Morality, global morality, fairness, favor, chastity, kindness.